

Stanovská, Sylvie; Kern, Manfred

Gnómičké texty a naučení

In: Stanovská, Sylvie; Kern, Manfred. *Staročeské a německé milostné básnictví vrcholného středověku*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2013, pp. 175-180

ISBN 9788021063426

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128501>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Gnómické texty a naučení

- a) Gnómické texty jsou zapsány v těchto rukopisech (k následujícím údajům viz údaje o rukopisech v úvodu edice):

I–10:	T2
II:	T2,P1
12:	T2
13–14:	T2,P7
15–28:	T2
29:	T2,T1
30–36:	T2
37:	T2,P8 (verše 1 a násl.)
38–43:	T2
44:	T2,P7
45:	T2
46:	T2,W2
47–50:	T2
51:	T2,P7
52:	T2
53:	T1,P8
54–55:	T1
56:	T3
57:	W2
58:	P5
59–60:	P6
61–64:	W2
65:	P7
66:	P6
67:	T2
68:	D
69:	P1

- b) Pojem „gnómické texty“ či „naučení“ užíváme pro formálně i obsahově jednoduché texty, jejichž rozsah se pohybuje od dvouverší po jednostrofe, zřídka kdy vícestrofe básně. Ojediněle zde nacházíme kombinaci dvojverší a strofy (např. u č. 1) nebo strofy mezi dvěma dvojveršími (např. u č. 44). Texty o jedné strofe mají obvykle čtyři, ojediněle šest, osm nebo deset veršů.

Texty jsou vesměs rýmované, převládá sdružený rým, ojediněle pak rým střídavý nebo identický. Relativně časté jsou i pouhé asonance. Gnómičké texty 1, 3 a 64 se nerýmují.

c) K tématice a motivům:

Za gnómičké texty všeobecně považujeme krátké naučné texty jednoduchého obsahu, které nastiňují lyrická témata a motivy, ale nepropracovávají je do písňové podoby. Můžeme zde hovořit o vzorech a částech textů, které v krátkosti nastiňují námět potenciální písně.

Jen velmi málo těchto textů obsahuje pozdně dvorské motivy a pozdně dvorskou slovní zásobu; jsou to především texty č. 2, 22, 34, 36, 57, 58 a 59 (o opodstatněné a neopodstatněné naději v lásce, o šťastné a nešťastné lásce).

Specifičtější lyrické motivy nacházíme u textů č. 1 (motiv růže) a č. 3 (ranní setkání chlapce s dívkou s motivy pastorely).

S těmito texty kontrastují časté poklesle-erotické obsahy, např. u textů č. 11, 24, 25, 44, 54, 67 a 68; o sexuální nenasytosti ženy pojednávají texty č. 4, 66 a 67. Obecná klíše vztahů mezi oběma pohlavími formulují dále texty č. 37 (o škodlivé nadvládě ženy nad mužem) č. 38 a 49 (ženská lstivost).

Z teorie o lásce se texty zabývají těmito tématy: správný způsob milování (č. 5, 10, 12, 42, 43, 45, 47, 48; bez dvorských motivů), opatrnost v lásce (č. 46, 65), škodlivé následky lásky (č. 51), nešťastná, nenaplněná láska (č. 6, 7, 19, 39, 50, 60, 61, 62), bledost (nešťastné) milenky (č. 63), naděje v lásce (č. 20, 21, 27, 28, 30, 32, 33), nenaplněná naděje v lásce, která může vést k milovníkově smrti (č. 17, 18), odmítnutí milovníka milovanou ženou (č. 13), dlouhé odloučení milovníka od milované ženy (č. 64), žalost lásky, pramenící z odloučení, souznění a věrnost milenců (č. 8), překážky v lásce, které překoná pouze věrnost (č. 15), věrnost v lásce (č. 14, 16, 23, 29, 31, 55), nestálost v lásce (č. 26, 35); dále věnování, snad k dárku z lásky – č. 9).

Všeobecná (často ironicky míněná) naučení se týkají pozitivního účinku stále a přílišné konzumace alkoholu (č. 40), nemožnosti získat přítele spravedlivým jednáním (č. 41), nedokonalosti lidského života (č. 53), účinku ctnosti a bázně boží (č. 56) i falešnosti Němců vůči Čechům, což je zajímavé v souvislosti se vznikem klíše o národnostech (č. 52).

M. Kern, Sylvie Stanovská

d) K jednotlivým textům

- 1: Text prostřednictvím přírodních motivů odráží šťastný milostný vztah: k motivu věnce srovnej píseň II.1.IV, tento motiv vyjadřuje naplněnou lásku.
- 2: Text obsahuje přirovnání milované ženy k andělu a k sokolu, což jsou dva ústřední motivy lyrické chvály ženy, srovnej k tomu písně II.1.V, IV.1.II, IV.2.II a IV.3 a I.2.IV nebo V.1.III (zde se motiv sokola vztahuje k muži), stejný motiv obsahuje i text č. 69.
- 3: Obě strofy mají z hlediska scénérie a konstelace vztahů ironicko-parodistické

rysy, které jsou markantní hlavně ve středolatinšské poezii, k tomu srovnej píseň IV.4; o ženě se tu tvrdí, že je přelétavá a že je její přízeň snadno dosažitelná (což vysvítá již z ženy odpovědi na pozdrav; ironicky působí rozpor, kdy muž ženu ubezpečuje o své mlčenlivosti a vyznává jí lásku; muž se zde označuje jako básník).

- 4: Sluha naznačuje svému pánovi nepřilíš potěšitelné skutečnosti o jeho milence: místo pánovi dělala milostné návrhy jemu. V textu jsou ještě důrazněji než v č. 3 rozvíjeny motivy vrtkavé ženské přízně a ženské sexuální náruživosti (srovnej k tomu č. 67), drsnější erotický slovník se odráží v metaforice (pytel tvaroha, býček), která napodobuje hrubší vesnickou mluvu panského služebníka. Markantní je obzvláště přirovnání srdce k pytli tvarohu.
- 5: Text spojuje „objektivní“ naučení o lásce se „subjektivní“ milostnou zkušeností, srovnej píseň skupiny III.
- 6: K metafoře kvítka srovnej zvláště píseň I.5, s touto metaforou vždy latentně souvisejí představy o defloraci; zde jsou formulovány přímo.
- 7: Konvenční jsou zde motivy pozorování milované osoby a promluvy s ní; přirovnání nemožnosti vidět milovanou osobu a mluvit s ní k černému poli bez osení je však ojedinělé a zajímavé.
- 8: Text se zabývá motivy odloučení milenců a vzpomínky na společné chvíle, což jsou dva hlavní motivy milostného nářku, srovnej k tomu píseň skupiny I.
- 9: K motivu kvítka srovnej text č. 6; text se dá chápat jako věnování k milostnému daru (srovnej č. 24), můžeme mu však rozumět i jako nepokrytému erotickému návrhu.
- 10: Text formuluje naučení o pravé míře v lásce. Zdůrazněn je zejména sociální aspekt.
- 11: Text spojuje útvar „přání k novému roku“, který je často zastoupen v německé pozdní lyrice, např. ve sborníku Kláry Hätzlerové, s průhlednou, přímočarou erotickou alegorií, srovnej k tomu č. 25 a 54. K metaforice předení v erotickém smyslu srovnej Herchert, 1996.
- 12: Naučení v lásce je očividně adresováno mladé ženě.
- 13: Žena odmítá milostný návrh, což by se možná dalo chápat jako odpověď na předchozí text č. 12 (oba texty následují v T2 bezprostředně za sebou).
- 14: Muž ubezpečuje ženu o své lásce i přesto, že zůstává nenaplněna. Toto uskupení motivů je časté zejména u milostného nářku, srovnej k tomu píseň skupiny I.
- 15: První část textu formuluje všeobecný nářek nad nepřáteli v lásce, který nacházíme v mnoha případech i v předchozích písních. V posledních dvou řádcích se muž vyznává z lásky, přičemž prozrazuje i jméno milované ženy v diminutivu (Anička), což předpokládá šťastný milostný vztah ve stylu pozdně středověkých písní, obsažených ve sbornících.
- 16–19: Jedná se o dvojverší s lyrickými motivy, které působí jako zlomky z obsáhlejší sbírky.

- 20: Milovník náříká kvůli odloučení od milé a pobytu v cizině. Stejné motivy nalézáme u písní skupiny I.
- 21: Milovník se dovolává Boha jako poslední instance a naděje při neúspěchu a zoufalství v lásce.
- 22: Text obsahuje motivy žalu v lásce a mužova ujištění o lásce, časté u písňového útvaru „milostný nářek“.
- 23: Milovník volá k Bohu jako k ochránci věrnosti v lásce (srovnej text č. 35). Hrozba Božího trestu se týká spíše osob, ohrožujících lásku milostného páru, srovnej k tomu píseň VI.2, verzi O, strofu VII.
- 24: Text můžeme chápat jako věnování k daru obdobně jako v případě č. 9, kdy se muž uchází o milovanou ženu. I přesto, že je dále zmíněno Boží jméno, se nedá vyloučit silně obscénní význam celého textu (srovnej pojem *zbožie* a jeho popis).
- 25: Text je jedním z nejjasnějších příkladů smyslně-erotické tendence v gnómičkových textech. Nápadné je zde spojení jemné smyslnosti (hedvábné pohlaví ženy) a agresivně-obscénní metaforiky (bodat), srovnej k tomu č. 54 a 68. Zmínka o rozkoši ženy, kterou pocítí, je výrazem zakořeněných představ o ženách (srovnej č. 3 a 4).
- 26: Muž chce, aby jej žena obdarovávala. Vyhrožuje jí, že ji opustí, pokud její dary nebudou dostatečné. Smysl textu může být obecný i erotický.
- 27: Text spojuje prvky duchovní a světské lásky.
- 28: Text se dá chápat jako vyznání lásky k Bohu, ale i jako prosba milovníka k Bohu jako k poslední instanci v lásce (srovnej k tomu č. 21 a 30).
- 29–32: Krátké sentence, srovnej č. 16–19, č. 31 s všeobecnou moralizující výpovědí.
- 33–36: Muž zde vyznává ženě lásku. Do popředí se dostávají motivy chvály ženy a nářku z nešťastné lásky, srovnej k tomu písně skupin I a IV; č. 35 zde opět tematizuje myšlenku Boha coby ochránce věrného milovníka (srovnej č. 23).
- 37,38: Texty se zabývají stereotypními zakořeněnými představami o pohlavích; v č. 37 se ve třetí verši objevuje misogynní motiv, který v č. 38 ještě zesilují dva metaforické obrazy.
- 39: Nářek milovníka (sokola), který se sám považuje za urozeného, nad úspěchem níže postaveného konkurenta (psa). Motiv sokola se v obměněné podobě vyskytuje také v písní W 48 Mnicha Salcburského (milovaného sokola svede husa) a v písní I.41 ve sborníku Kláry Hätzlerové (sokola zažene křik sovy), srovnej Kern, 2002. Přirovnání níže postaveného soka ke psu jako symbolu nízkosti v našem textu je nekonvenční.
- 40: Chvála pití, obdobná jako ve středolatinšské poezii.
- 41: Všeobecná sentence bez specificky erotického významu., srovnej č. 31.
- 42: Text vychází z klasického motivu milostného nářku a formuluje obdobně jako č.10 představu uměřené lásky.
- 43: Všeobecné naučení, zde spíše spadající do milostné oblasti, adresované ženě obdobně jako č. 12.

- 44: Drsněji formulovaný erotický rozhovor s motivem lásky coby války. Ženina promluva se vztahuje na sexuální touhu muže a obsahuje misogynní motiv lásky za úplatu. V mužově odpovědi rozpoznáme rovněž nepřátelský postoj k ženám, zvláště v představě o snadném sexuální dráždivosti žen a jejich povolnosti. Závěrečná mužova slova se dají číst jako výhružka: chce ji snad znásilnit?
- 45–47, 51: Deziluze těchto krátkých milostně-teoretických textů je v protikladu ke koncepci dvorské lásky.
- 48: Text obsahuje tak jako č. 33–36 ujištění o lásce.
- 49: K misogynnímu obrazu ženské nevěrnosti srovnej texty č. 3 a 4.
- 50: Text užívá hádankovitého stylu a vyjadřuje se k dilematu nenaplněné lásky.
- 52: Strofa je raným dokladem formulací klíše o národnostech, nadpis by měl znít spíše Pro Bohemis než De Bohemis. Varování má podobný styl jako odpovídající milostně-lyrický nářek.
- 53: Všeobecný nářek nad nevypočitatelností a nespravedlností života užívá obdobně jako text č. 50 paradoxonu.
- 54: Naučení o lásce se obrací podobně jako texty č. 12 a 43 k ženě. Varuje před ztrátou panenství v době před manželstvím a užívá přitom pokleslé metaforiky (srovnej k tomu text č. 25).
- 55: Příklad mužovy věrnosti v lásce postrádá ve verších 3 a 4 logiku.
- 56: Všeobecná naučení o morálce, srovnej k tomu texty 41 a 43.
- 57: Konvenční strofa chválící ženu a její krásu s paralelami k písním ze skupiny IV.
- 58: Obecně známá prosba muže o odměnu za milostnou službu, která odpovídá dvorské koncepci.
- 59: Naučení o lásce tautologického charakteru.
- 60: Strofa obsahující milostný nářek, odpovídá charakteru písní ze skupiny I.
- 61: Text mění formulaci milostného nářku v duchu poklesle-parodické ironie.
- 62: Obdobně jako v textech č. 21, 23 a 35 zde vystupuje Bůh, který má chránit věrné milující a pomstít se nevěrníkům.
- 63: Oba verše připomínají zlomek lyrické písně, důvod náhlého poblednutí tváří milované ženy není jasný (smutek, možná však i drsnější erotický podtext: bledost jako známka nechtěného těhotenství?) K motivu srovnej píseň I.7.IV.
- 64: Spojení chvály ženy a nářku milence kvůli odloučení od jeho vyvolené, podobá se obdobně jako texty č. 16–19 vzorové strofě, srovnej píseň skupin I a IV.
- 65: Text obsahuje misogynní názor na milenku, která hledí pouze na materiální výhody vztahu.
- 66: Obě strofy jsou dokladem existence postavy „neřestné vdovy/ stařeny“, která se vyskytuje v pozdně středověkém básnictví; motivem půstu pravděpodobně odkazuje na tradici masopustních her. Sexuální metaforika

z oblasti zemědělství je v pozdní středověké lyrice velmi rozšířená, k tomu Herchert, 1996.

- 67: Obdobně jako č. 66 se jedná o text misogynního charakteru. Scéna se odehrává ve venkovském prostředí, popis mlynáře s pleší je nepokrytě falický symbol a zároveň symbol jeho stáří (žena dává před mladým nápadníkem přednost bohatému starci).
- 68: Strofa s pokleslým erotickým slovníkem je uvedena ornitologickým příměrem pro sexuální akt, který připomíná píseň IX.4. Další příměry, oblíbené v erotické lyrice, čerpají z oblasti turnaje a válečné terminologie.
- 69: Jedná se o fragment textu, který je v rukopisu P1 zapsán na vnitřní stranu zadního příděště. K motivu sokola srovnej text č. 2. Fragment by mohl být částí rozsáhlejší lyrické písně s tematikou odloučení.

M. Kern